

מגד ירחים

235

שבט תשע"ט

עלון חודשי להנחלת משנתו ומורשתו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל

מכתב פרדה

לאחר תשע עשרה שנים אני פורשת מתפקידי כעורכת עלון "מגד ירחים".

זכות נפלה בחלקי כשהקב"ה זיכני להיות שותפה פעילה בתהליך שיחזור 'בית הרב', החל מהשנים הראשונות לשיקומו. תהליך זה כלל פן פיזי - שיפוץ ושיחזור הבית, ופן תכני - יציקת תוכן לפעילות שנעשית ב'בית הרב'.

לימים כשהוקם ה'מרכז התיעודי' בראשותו של הרב מנחם בורשטיין, המשימה שהוטלה עלי היתה, לכתוב כרונולוגיה יומיומית מחיי הרב ופועלו מתוך עיתונות התקופה. תוך כדי מלוי המשימה נתגלה לפני מעיין בלתי נדלה של עשייה רבתי. נפעמתי מעוצמת אישיותו של הרב וחיייו מלאי המעש, מעורבותו ותרומתו בכל תחום מחיי העם השב למולדתו ובונה את ארצו. הרב היה שותף בכל העשייה המכוננת בענייני משפט וממלכתיות, בשאלות תורה והלכה, ענייני א"י וישובה, בעיות השעה והחברה וענייני הכלל והפרט. בכל אלו ניצב הרב קוק איתן ונחוש והתווה דרך לעיצוב צביונה היהודי של מדינת ישראל שטרם קמה.

במשך השנים הרחבתי את כתיבת הכרונולוגיה ממקורות נוספים מתוך כתיבי עת וספרים רבים ושונים. חשבתי כי מן הראוי להביא את הדברים לידיעת הצבור ולשתפם בתחושת: כבר אז הנך בתוכי הרעיון להוציא לאור עלון חודשי בעל מבנה קבוע שיוקדש בו בין השאר טור מיוחד לכרונולוגיה מחיי מרן הרב.

רעיון הוצאת העלון קרם עור וגידים והגיע למימוש. בחודש שבט תש"ס יצא לאור העלון הראשון, ראיתי בו כלי נוסף למלא את ייעודו של הבית - להנגיש את משנת הרב ומורשתו לצבור הרחב בשפה ברורה השווה לכל נפש. מאז ועד היום משך י"ט שנים העלון יוצא לאור מידי חודש בחודשו - 'תמידין כסדרם ומוספין כהלכתם'.

מעת לעת יצאו עלונים מיוחדים בתוכנם לרגל אירועים שונים בחיי הרב, כמו עלון אייר תשס"ד - כשמלאו 100 שנה לעלייתו של הרב לארץ ישראל. וכן בשנת תשע"ד - כשמלאו 100 שנה למסע המושבות של הרבנים ועוד ועוד. תקצר היריעה מלהזכיר את כולם. העלון עשיר בתוכנו, פותח צוהר לעולמו של הרב ומעשיר את הקוראים בו. הוא נשלח למנויים ומתפרסם באתר 'בית הרב', באתר 'שיבת בית אל', ובאתר 'תורה מציון' המיועד לשליחים בתפוצות מטעם הסוכנות היהודית.

ברצוני לציין, כי שנים רבות העמוד האחרון בעלון הוקדש לדמויות הקשורות בשרשרת חייו ופעילותו המגוונת של מרן הרב שיום ה'אירצייט' שלהם חל באותו חודש. דמויות אלה רוכזו ברובן בספר 'רואי פני הראי"ה' שיצא לאור בשנת תשע"ב. גם לאחר צאת הספר לאור המשכנו לכתוב בעלון על דמויות נוספות, הן דמויות חשובות, ומן הראוי להוציא מהדורה נוספת ולהוסיפם לגלריית הדמויות.

בשנים האחרונות הוקדש העמוד האחרון לאירועים בהם נטל הרב חלק מרכזי והטביע חותמו עליהם - כמו הצהרת בלפור, המאבק על הכותל ועוד.

בהוצאת העלון, לא אחת חשתי את יד ההשגחה המלווה אותי. תפילתו של התנא נחזוניה בן הקנה 'שלא יארע דבר-תקלה על ידי' היתה שגורה בפי תמיד. משנסתיימה המלאכה והעלון המעוצב עמד נגד עיני, הוא תמיד גרם לי לאנחת רווחה וסיפוק גדול.

רבים וטובים הם האנשים שכתבו בעלון במשך י"ט השנים והיו שותפים עמנו בהנחלת משנת הרב ומורשתו. תודה מעומק לבי לכולם, בזכותם יצא העלון.

תודה להנהלת בית הרב, ולכל הצוות, זכורות לטוב בנות השרות הלאומי, הגרפיקאית המסורה ולכל המסייעים "ברך ה' פועלם ותהא משכורתם שלמה מאת ה'".

שושנה רייך, העורכת

השפעת הרב קוק על המהפכה התורנית בישראל

הישן יתחדש והחדש יתקדש

הראי"ה קוק היה מגדולי התורה בדורו. בעל סמכות עליונה בהלכה והוגה הדעות הגדול ביותר בישראל בדורות האחרונים. הוא התייחס במיוחד למהפכת המודרנה. במישור הישראלי - התבטאה המהפכה בעיקר בהופעת הציונות. ובמישור האוניברסאלי התבטאה המודרנה בכל תחמי החיים, במדע ובטכנולוגיה באידיאולוגיות החברתיות והכלכליות, באמונות והדעות, בסדרי החברה והשלטון בסגנון החיים הפרטיים והמשפחתיים, בתרבות, בערכים, עוד.

נוצרה תדמית שלפיה מודרנה ודת אינן עולות בקנה אחד. דתי הוא שמרן, השולל כל קידמה והתפתחות, ומודרני הוא חילוני בהכרתו בהתנהגותו. דתי-מודרני הוא מין שעטנז, דתי למחצה, לשליש ולרביע. הראי"ה כפר בתדמית הזאת. יש מקום להרמוניה בין דת למודרנה. לדעתו, המשבר הפוקד בעיקר צעירים נובע מהעדר הכרה במעמקי המחשבה היהודית לדורותיה. הוא קרא לעיון מעמיק באמונת היהדות על כל רבדיה. והמפתח לכך הוא חינוך תורני מקיף העוסק בכל מקצועות היהדות, כולל נושא האמונה.

מתוך לימוד מעמיק במחשבת היהדות, שהוא היה בקי בכל מכמניה, הגיע הראי"ה קוק למסקנה שלא רק שאין סתירה בין דת למודרנה אלא אדרבה, הדת יכולה להתרענן ולהתעמק יותר באמצעות מרכיבים מסוננים מהמודרנה, והמודרנה יכולה להשתכלל ולהתקדם דווקא ע"י הכרה דתית עמוקה. הוא לא התעלם מהתופעות השליליות שהתלוו למודרנה, אך בהגותו המיוחדת - 'האחדות הכוללת' - ניתן לאחד את ההפכים. באמונתו האופטימית הוא טבע את המטבע הלשונית: 'הישן יתחדש והחדש יתקדש'. כלומר תהליך ההתחדשות הדינאמי הוא ביסודו תהליך חיובי. 'הכול שוטף...שואף' יש לתהליך מגמה חיובית. ובתוך זה כלל גם את הציונות, שבעצם גם היא חלק מהמודרנה. הוא ביקר קשות תופעות שליליות בציונות, בעיקר בתחומי החינוך והתרבות, אך עם זאת ראה בשיבת ציון בימינו חלק מתהליך הגאולה. העולם חותר לתיקונו השלם וסופו תשובה שלמה. כל קלקול ייפך לתיקון, כל הריסה לבנין וכל ירידה לעליה גדולה. ולכן קרא להשתלב בתהליך הציוני, תוך כדי סינון מרכיבים לא רצויים שהתלוו אליה.

החינוך

הפתרון לכל השילובים הוא - חינוך ראוי. חינוך כזה עשוי ליצור טיפוס חדש של יהודי המושרש עמוק במורשת ישראל ונפו נוטה לטוב וליפה שבמודרנה

פתח דבר

במשך תשע עשרה השנים האחרונות אני משמשת כעורכת עלון "מגד ירחים", ועלון זה הינו האחרון שבעריכתי. בחרתי להתמקד בו בנושא: "מהי השפעת משנת הרב על חיינו בארץ ישראל - חזון ומציאות".

בסקר שנערך לכבוד יום העצמאות ה-60 למדינת ישראל בקרב קוראי אתר ynet, נבחר הרב קוק לאישיות המשפיעה ביותר על יהדותה של מדינת ישראל.

האם אכן כך פני הדברים? האם הגותו, רוחו וחזונו נותנים את אותותיהם בחיינו? האם חלה "מהפכה" תורנית בסקטור מסוים בהשפעתו? האם הכמיהה והתשוקה כיום להכיר את אוצרות מקורות היהדות וביניהם את ספרי הרב והגותו חוצה גבולות מעבר לכותלי הישיבות? מהי תרומתו של הרב בעיצוב מעמדה של הרבנות הראשית? האם הייתה זו השפעה - לשעתה או לדורות?

הכותבים בעלון זה עסקו בשאלות אלו. מדברי הכותבים עולה שהרב היה פורץ דרך וחדשן, והעמיד תשתית של תפיסה דתית ציונית שתיתן מענה למציאות החדשה שהולכת ומתחדשת. מציאות של עם שבונה את ארצו, מקים בה שלטון, ובונה בה את מוסדותיו הלאומיים, הדתיים והחינוכיים. התשתית הרעיונית שייסד הרב תשמש את תלמידיו בשעה שיגשימוה הלכה למעשה.

הרב אריאל עוסק ביחסו של הרב למודרנה, ובדרך שהתווה לחינוך הדור החדש. היסודות האידיאולוגיים אותם הניח היו התשתית ליישומן בפועל על ידי תלמידיו.

הרב אריה שטרן כותב על התרומה והחשיבות בפעולת הרב שכונן את הרבנות הראשית לישראל. הוא עומד על ההבדלים בינה לבין רבנויות קהילתיות שהיו בגלות, ומציג את הקשיים והאתגרים לפנייהם ניצבת הרבנות הראשית כיום.

הרב פילבר כותב במאמרו על תלמידיו ותלמידי תלמידיו של הרב, במיוחד על בנו הרצי"ה - דרך חינוכו ואורחותיו.

הרב פרופ' גוטל כותב על תורת ארץ ישראל שהעצים הרב, תורה שפונה אל הכלל והאומה. אף כאן נראה שהעקרונות והיסודות שאותם הניח הרב היו הבסיס לפעילות העתידית של תלמידיו.

הרב ברונר עוסק אף הוא בתורת ארץ ישראל במשנתו של הרב. על פי תפיסה זו חתימתה של התורה שבעל פה (המשנה והתלמוד) היה הכרח של הגלות, אך בארץ ישראל בשעת הגאולה ראוי להחיותה מחדש אם כי בזהירות הראויה.

הרב זולדן כותב על התפיסה הדתית-לאומית שהעמיד הרב, בעניין מעמד השלטון במדינת ישראל. יסודות אלו שייסד הרב ישמשו פוסקים מאוחרים יותר.

הרב אלישע אבינר כותב על הנוכחות והרלוונטיות של לימוד כתבי הרב בדורנו.

קריאה מהנה!

שושנה רייך

2

נושא החודש

התורה והמצוה.

אחינו היקרים, שלומי אמוני בני אשכנז, ההולכים בעקבות גדולי-הדעה, נזיר-אלקים המרומם הגר"ש רפאל הירש ז"ל, אשר הציל בגבורת ישע ימינו את

שארית ישראל המערבית, ע"י אשר למד והורה לאחוז בכל תכסיסי החיים במילואם, לכוון על ידם את עמדת היהדות הנאמנה. רק בתנאים אחרים, בפרטים משתנים, אבל ברוח אחד, הננו נקראים לעבוד כן בארץ ישראל עתה בימינו. (אגרות הראיה / כרך א / קמד)

תורה עם דרך ארץ

הוא רומז לכך שאינו מסכים בכל עם רעיונותיו של הרש"ר הירש, ששילב תורה עם דרך ארץ מתוך אוריינטציה גלותית. לדעת הרש"ר ייעודו של עם ישראל להפיץ תורה באירופה. לעומתו סבר הראי"ה שמציון תצא תורה, ודווקא מתוך עצמאות ממלכתית ישראלית בארצה. מה גם ששילוב ראוי של קודש וחול יכול לצמוח רק בארץ ישראל, שבה גם הארציות קדושה, ולא בחו"ל שבו החומר והרוח מעומתים זה לעומת זה. הטיפוס של תורה בסיסית עם דרך ארץ ברמה גבוהה היה הטיפוס האידיאלי הבלעדי בעיני הרש"ר הירש. ואכן בגרמניה לא הייתה ישיבה גדולה שייעודה לגדל גדולי תורה ברמה שגידלו הישיבות במזרח אירופה. בעוד שהראי"ה ראה בחזנו חברה שלמה שבראשה עומדים גדולי תורה בעלי שיעור קומה, שראשם ורובם בעיקר בתורה על כל רבדיה (עם פתיחות לחיי החול) כשהיא כוללת בהרמוניה רמות שונות של משלבי תורה עם דרך ארץ. ולכן שאף להקים, במקביל למוסדות תורניים המשלבים קודש וחול, גם ישיבה מרכזית גדולה שתגדל גדולי תורה בלבד.

עם זאת, לצורך חינוכו של הציבור הרחב התייחס הראי"ה בחיוב לשיטת הרש"ר, כי ראה בה עוגן הצלה לנוער הגדל ביישוב החדש בא"י. לשם כך קרא לרב ד"ר משה אוירבאך מגרמניה לעלות ולהקים את ביה"ס 'נצח ישראל' בפ"ת. במקביל הוא הקים מוסד דומה ביפו עפ"י תוכניתו של הרב ד"ר זליגר, שנפטר בדמי ימיו ולא היה סיפק בידו לממש את תוכניתו.

עם עלותו ירושלימה והתמנותו לרב הראשי לא"י הוא הפך לתל תלפיות בהלכה והנהגה לעולם היהודי והיה שקוע ראשו ורובו בעול הגדול שהוטל עליו ובין היתר הקמת הרבנות הראשית כמוסד מרכזי עליון לרבני הארץ והקמת הישיבה המרכזית בירושלים שבהנחת יסודותיה כונתה בשם 'מרכז הרב' וזה גם שמה עד היום.

ובצינונות. הוא ראה בחינוך מנוף עיקרי לתיקון החברה והאדם. הייתה לו ביקורת קשה על גימנסיה הרצליה שהוקמה אז בת"א וחינכה את תלמידיה למודרנה נטולת מורשת יהודית 'באין זכר לקדושת ישראל באמת, המחפה את חרסיה בסיגים של לאומיות מזויפת ובגרגרים של היסטוריה ושל חיבת השפה'.

אך הוא לא הסתפק בביקורת, אלא הפשיל את שרווליו ועשה מעשים. הוא עודד ותמך בהקמת מסגרות חינוכיות אלטרנטיביות שיאחדו את הישן עם החדש. וד בבד עם פיתוחם של מוסדות תורניים מובהקים בסגנון הישן (ואם כי בשינויים קלים בסגנון, בשפה, ובפתיחות לידיעות כלליות נחוצות ובעיקר בתוספת לימודי אמונה) הוא תמך בהקמת מוסדות חדשים שבהם שולבו גם לימודיים כלליים ומקצועות מלאכה שסייעו להתפתחות היישוב החדש בארץ.

רעיון החול פעל ביחוד על דרכי החינוך, שתחת קדושת אור תורה ויראת ד' טהורה נוסדו בתי-ספר בצורה של חולין. טמטום הלב של הדרכים החדשים, המה צמח לא יעשה קמח, וכל רוח וחיל אין בהם.

יש לרומם את קרן הישוב החדש, להחיותו בחיים של קדושת אמונה טהורה ותמימה, בשלהבת אש קודש מאור ד' ותורתו. (אגרות הראיה / כרך א / נט)

בו זמנית, הוא קורא לחזק גם את החינוך התורני הישן הממשיך את המסורת הרצופה של תורת ישראל מדור דור. כי רק חינוך זה יכול להצמיח לנו גדולי תורה ברמה גבוהה.

אמנם יש ששמירת הישן הקדוש כראוי בזמננו מוכנה לגרום עמה קלקולים צדדיים ג"כ, כי לאו כו"ע דינא גמירי בהלכות ציבור לדעת איך לכלכל דבר, שיישמר כוח הקדושה בחינוך כראוי, ועכ"ז שיתחרה עם החנוכים החדשים, המיוסדים על התייבשות של קדושת תורת אמת ממקור מים חיים (אגרות הראיה / כרך א / קס)

זרם החיים בארץ ישראל הולך ומתגבר, אבל לעומת זה, עם פרץ זרם חיים זה עצמו, באים יסודות מקולקלים מזיקים להאסף באה"ק.

לזאת צריכים כל שלמי אמונים להאגד יחד ולכוון עתה ביישוב החדש, במרכזו, ישיבה חדשה ומפוארה, מעוטרת בכבוד ונימוס חיצוני, ובתי-תלמוד של אומנות ושל עבודת-אדמה, תחת השגחת מורים כאלה, שלא רק דגל הלאומיות החדשה בידם, כ"א מורים, שהחבה הלאומית וההשכלה המדינית והמעשית שלהם תהי' היה וקיימת בקדושת ישראל, באור ד', ובחיי עולם של

לימודים כלליים בערב מחוץ לשיבה. לבסוף הם הפכו לחלק בלתי נפרד מסדר היום הישיבתי. מסלול הלימודים הוארך לארבע שנים ועם צירוף חטיבת ביניים לבתי הספר התיכוניים הוארך לשש שנים.

תלמיד אחר של ישיבת 'מרכז הרב', הרב יהושע יגל, יסד עם ישראל סדן את המדרשיה בפרדס חנה. המדרשיה הוקמה מראשיתה כשיבה תיכונית, בה למדו תורה מחצית היום ובסוף היום וביתר הזמן לימודים כלליים, במתכונת של בתי"ס התיכוניים. בעקבות דרישתו של הרא"ה להעמיק בלימודי אמונה, כדי לעצב את הכרתם הדתית של בני הדור, יזם הרב יגל מקצוע חדש - 'מחשבת ישראל'. לשם כך גויס אחד מבכירי תלמידיו של הרא"ה, הרב שאול ישראלי, רבו של כפר הרא"ה. כתלמיד מובהק של הרא"ה, היה לא רק למדן ופוסק ברמה גבוהה (לימים מונה לביה"ד הגדול) אלא גם בקי בזרמי המחשבה הישראלית לדורותיה ופתוח לזרמי המחשבה המודרניים. הוא שימש כרב במושב חקלאי - כפר הרא"ה - בו הזדהה עם החלוצים מיישבי הארץ. לדגם כזה של ת"ח שאף הרא"ה. ואכן הרב ישראלי נרתם למשימה, ומאז הפכה 'מחשבת ישראל' למקצוע לימודי מקובל בכל הישיבות התיכוניות והאולפנות בארץ.

כדוגמת המדרשיה הוקמו אח"כ כל הישיבות התיכוניות, שרובן שייכות לרשת ישיבות בני עקיבא, שהתרחבה מאוד. משיבה אחת בכפר הרא"ה התפתחה רשת גדולה של עשרות מוסדות, ישיבות, ובהמשך גם אולפנות לבנות, שבהן לימוד תורה וחינוך לקיומה בצורה מלאה תופסים את

המקום המרכזי.

'קנאת סופרים תרבה חוכמה'. במשך הזמן גם בתי"ס תיכוניים החלו להתחרות בישיבות התיכוניות והגבירו את לימוד התורה וחיזקו את האווירה התורנית. וכך הפך דגם זה לזרם המרכזי בחינוך הדתי בארץ. זו מהפכה לעומת המצב הקודם.

בהמשך הוקמו ישיבות קטנות שראשן ורובן בלימוד תורה ברמה ישיבתית גבוהה. אך גם בהן לומדים לימודים כלליים, אם כי רק זמן מועט יחסית וברמה בסיסית.

חינוך הבנות

גם את נושא חינוך הבנות העלה הרא"ה באחת מאגרותיו. עד ימיו לא הייתה מסגרת לימודית דתית לבנות בכל העולם היהודי. הוא היה אחד הראשונים שהבין שחינוך הבנות חשוב לא פחות מזה של הבנים. אומנם ה'חפץ חיים' היה זה שפסק שגם נשים חייבות בדורנו ללמוד תורה. ואכן בעקבותיו הוקמה רשת 'בית יעקב'. אך מסגרת תיכונית, שבה נלמדים כל המדעים, ובו זמנית גם תורה ואמונה ברמה מוגברת, מקבילה לישיבות התיכוניות, זו מהפכה שיזם הרב נריה. על תלמיד ישיבת 'מרכז הרב', אלי

חינוך ה'מזרחי' שהתפתח אז בארץ לא התיעץ אתו והכיוונים בהם צעד לא היו לרוחו של הרא"ה. מובילי החינוך דאז ראו בפשרנות ובבינוניות דגם של לכתחילה ולא רק בדיעבד. בחלקם הגדול היו אומנם חניכי שיטת "תורה עם דרך ארץ" אולם הם לא הלכו בדרכם של הרב ד"ר אורבך והרב ד"ר זליגר. התורה לא עמדה בראש מעייניהם. אפשר לומר על דרך פרפרזה, לדידם 'דרך ארץ' קדמה לתורה. היו שפירשו ויישמו את ה"תורה" שבסיסמה זאת לא כלימוד תורה רציני ומעמיק, אלא לימוד שטחי, מקצוע בין המקצועות ולא החשוב שבהם. המסגרת הנורמטיבית של חינוך המזרחי לא יצרה בדרך כלל משהו ייחודי מקורי, אלא אימצה את המודל של הגימנסיה האירופאית במילואו, בתוספת תורה ומצוות בשוליים. הדבר הוצדק בין היתר כאילוץ, ע"מ למנוע נשירת תלמידים דתיים לעבר בתי"ס הכלליים. התוצאות טפחו על הפנים, רבים מבוגרי חינוך ה'מזרחי' פרשו מן הדרך. וגם אלו שנשארו דתיים רמתם הדתית הייתה פושרת. חינוך דתי קלוש עיצב בהכרח תלמיד תלוש שלא יכול היה לעצב את עצמו כאישיות דתית מגובשת שתוכל לעמוד במבחן התקופה. באווירה שכזו, שאיפה לגדל ת"ח בעלי שיעור קומה - מאן דכר שמה!

הישיבות התיכוניות

חזונו של הרא"ה לא הוזנח, בין תלמידיו היו שמימשו אותו, אחד הראשונים שבהם היה הרב ד"ר בנימין מנשה לוי, ת"ח בעל שיעור קומה, ועם זאת בעל השכלה כללית, מחבר "אוצר הגאונים". הוא ייסד בירושלים דגם של ב"ס ייחודי מקורי שהיה גם ישיבה

וגם ב"ס בשם "אלומה" (אגודה למדעי היהדות). נהג בו יום לימודים ארוך, מחציתו הראשונה הייתה מוקדשת למשנה, תלמוד, תורה ונ"ך והמחצית האחרת ליתר המקצועות. אחרי פטירתו מונה למנהל ת"ח חשוב, הרב ריגר, שהיה קשור לבית הרב ושימש אח"כ כדיין בביה"ד הרבני בחיפה.

תלמיד אחר של הרא"ה, הרב משה צבי נריה, שימש בין היתר כמדריך מרכזי בתנועת הנוער 'בני עקיבא'. יחד עם חניכיו, צעירים כבני מצוה, רקמו רעיון להקים ישיבה חדשה בעלת גוון ארץ-ישראלי מקורי שתתאים לחברי תנועת הנוער. וכך הוקמה ישיבת בני עקיבא בכפר הרא"ה. בתחילת הייתה זו ישיבה בה למדו רק תורה, ללא לימודים כלליים. תלמידיה למדו בה כשנה-שנתיים, בהן עיצבו את אישיותם הדתית. לאחר מכן המשיכו את לימודיהם בבתי"ס תיכוניים, או יצאו לעבודה, או הצטרפו לקיבוצים הדתיים. לימוד התורה בישיבה שילב ערכים חלוציים שהחברה הארץ-ישראלית שלפני קום המדינה העמידה בראשה. היה זה תחילת מימוש חזונו של הרא"ה.

בהמשך לחצו ההורים על שילוב לימודים כלליים בישיבה. כדי למנוע נשירת תלמידים לגימנסיות נלמדו תחילה

הגרעין התורני בהקמת כולל של לומדי תורה רוב שעות היום, כשפניהם אל הקהילה המקומית, בהוראה במוסדות החינוך ובשיעורים בבתי הכנסת וכדו'. בהמשך הזמן מתווספות סביבו משפחות תורניות, ופני המקום משתנים. ב"ה צומח ועולה עולם תורני ציוני גדול בכמות ובאיכות. מהפכה תורנית עצומה.

ישיבות הסדר

חזונו של הראי"ה התממש, נוצר טיפוס חדש של בן תורה שאינו מנותק מההווה הארץ-ישראלית ורואה בישוב הארץ ערך תורני. חזון זה, שהתווה את דרכן של הישיבות שהוקמו ברוחו, הביא ליצירה חדשה ומקורית - ישיבות הסדר. ישיבות אלו באו לענות על בעיה מציקה וכאובה, והיא בעיית שירותם של תלמידי הישיבות בצה"ל. מצד אחד רוצים תלמידי ישיבות אלו לשקוד על התורה ולגדול בה. מאידך הם רואים גם בשירות בצה"ל מצוה מהתורה. ההסדר מאפשר לשלב לימוד תורה יחד עם שירות צבאי בחיל קרבי. הטיפוס החדש של לוחם וכן ישיבה - ההולך וגדל בישיבות הסדר - מהווה הרמוניה מופלאה בין שני דברים הנראים נוגדים זה לזה: הספרא והסיפא. אך בהגות המיוחדת של הראי"ה - 'האחדות הכוללת' - ניתן לאחד את ההפכים. וכמו בתחום ההשכלה הכללית, כך גם בתחום השירות הצבאי, קיים דירוג. מלימוד תורה מלא ועד שירות צבאי מלא ושילובים שונים ביניהם. יש ישיבות שלא כל התלמידים מתגייסים. השקדנים הגדולים, שהשירות הצבאי עלול לקטוע את התפתחותם הרוחנית, מתגייסים לשירות מקוצר, או בכלל לא. אך גם הם מחוברים לחבריהם ולכלל חיילי צה"ל. מאלו יצמחו גדולי התורה הארץ-ישראלים של הדור הבא. ויש ישיבות שבהן התלמידים משרתים שירות צבאי מלא, לסירוגין. וגם הם מלאים הערכה לאלו שמוסרים את נפשם ללימוד תורה בלבד. ויש דרגות ביניים, וגם מהן יוצאים ב"ה דיינים, רבנים רמי"ם ות"ח חשובים, כשכולם חיים בהרמוניה אחת. ה' אחד ותורתו אחת ועמו מאוחד.

לא כל בוגרי הישיבות התיכוניות מתאימים ללימוד ישיבתי ארוך. להם נועדה מסגרת חדשה ומקורית - המכינה הצבאית. אף זו הוקמה ע"י בוגרי ישיבת 'מרכז הרב' ובנותיה וברוחו של הראי"ה. לימוד התורה במכינה הוא קצר יותר ובעיקרו פונקציונאלי. ייעודו להכשיר את התלמידים לקראת התמודדות הלכתית, אמונית ומעשית מול שירות צבאי קרבי אינטנסיבי וממושך. רבים מבוגרי המכינות ממשיכים בשירות קבע כמפקדים בדרגות שונות. נוצר טיפוס חדש - קצין בן תורה.

מסגרת המכינה מתאימה מאוד גם לבוגרי בתי"ס מקיפים. ואכן רבים מהם פונים למכינות ומתחזקים בהן. ויש לציין תופעה מעניינת. בין בוגרי המכינות יש החוזרים ללימוד בישיבה אחרי שחרורם מהצבא.

חזונו של הראי"ה עדיין לא הושלם. הוא רק בתחילתו. הדרך נכונה, אך עדיין ארוכה. יותר ויותר מכירים בצדקתה. יותר ויותר מצטרפים אליה. תורת ארץ ישראל ברוחו של מרן הראי"ה, לכשתפשט יותר, תביא את העם לגאולתו השלמה.

הרב יעקב אריאל
נשיא ישיבת רמת-גן

ששר, הוטל לבצע אותה בהקמת האולפנה הראשונה בכפר פינס. הוא גם הראשון שיזם שנת התנדבות של בוגרות האולפנה, שבעקבותיה התפתח השרות הלאומי, המקיף כיום אלפי בנות כל שנה.

בוגר אחר של 'מרכז הרב' הרב יהודה פליקס הקים במסגרת ישיבות בני עקיבא את מכללת 'אורות ישראל' לבנות באלקנה (זהו לא רק שם התורם אלא גם רמז לספרו של הראי"ה - 'אורות').

לאחרונה הולכת ומתפתחת מגמה של לימוד תורה לבנות בוגרות. מדרשות המיועדות לבנות מתאימות פזורות ברחבי הארץ ובהן הן לומדות תורה לשמה. רבות מהן הוקמו ע"י בוגרי ישיבת 'מרכז הרב' ובנותיה וברוחו של הראי"ה. יש להדגיש שהייתה לראי"ה גישה ייחודית למעמד האישה בכלל והדתית בפרט והדבר ניכר היטב באותם מוסדות שהוקמו ברוחו וע"י תלמידי תלמידיו ותלמידותיהם, שגם הן התרבו במשך הזמן.

הישיבות הגבוהות

הצלחתה של ישיבת בנ"ע בכפר הרא"ה להאחיב את התורה על תלמידיה הביאה לעליית קומה, כפי שחזה הראי"ה. באחד המחזורים המוצלחים שלה, 'איתנים', התגבש גרעין שהחליט, בעידודם של ראשי הישיבה, הרב נריה והרב צוקרמן, להקים ישיבה גבוהה שתתאים לרוחם של בוגרי ישיבות בני עקיבא. כגון, שהלימוד בה יהיה בעברית, הלבוש ארץ-ישראלי, לימוד אמונה בהעמקה יתפוס בה מקום, שתהיה מעורה בחיים הארץ-ישראלים ושרוחו של הראי"ה תתנוסס בה. כך הוקמה ישיבת 'כרם ביבנה', כשהמנצחים על המלאכה היו חברי ההנהלה הארצית של 'בני עקיבא' הרב חיים דרוקמן, לימים אף הוא תלמיד ישיבת 'מרכז הרב', ויעקב דרורי מקיבוץ סעד בנגב.

בו זמנית החלה לפרוח מחדש גם ישיבת 'מרכז הרב'. מאז פטירת הראי"ה, ואח"כ תלמידו הרי"מ חרל"פ, היא ירדה ממעלתה. בנו של הראי"ה, הרצי"ה, שעד אז עסק בעיקר בהכנת כתבי אביו הרבים לדפוס, התמסר מעתה לשיקומו. ב"ה הדבר עלה בידו ותלמידים רבים, בעיקר, בוגרי הישיבות התיכוניות שהתרבו במשך הזמן, התדפקו על דלתותיה. היא גדלה והתרחבה בכמות ובאיכות והפכה לספינת הדגל של הישיבות הציוניות ולמקור השראה של תורת הראי"ה לכולן. עם פטירת הרצי"ה הועמד בראשה הרב אברהם שפירא מגדולי התורה בישראל, וממקורבי בית הרב, שעלה גם על כסאו של הראי"ה לשמש כרב הראשי לישראל.

בוגריה הרבים של ישיבת 'מרכז הרב' ובנותיה יצאו להקים ישיבות וכוללים בכל רחבי הארץ, מקרית שמונה ועד אילת. מהם יצאו מגמות חדשות בחינוך הדתי. הרב יעקב פילבר מתלמידיה הראשונים של ישיבת 'מרכז הרב' החדשה, יזם הקמת בית ספר יסודי תורני ברוחו של הראי"ה. בהמשך, התרבו ב"ה תלמודי תורה, ישיבות לצעירים, מכינות ומדרשות, הוקמו רשתות 'נועם' ו'צביה' אף הם ע"י בוגרי ישיבת 'מרכז הרב' ובנותיה ועוד.

קומה נוספת היא הקמת כוללים בכל רחבי הארץ, מהם יצאו רבנים, רמי"ם, דיינים ראשי ישיבות, מורים ות"ח רבים וכולם ברוחו של הראי"ה. מפעל חלוצי נוסף הוא רשת הגרעינים התורניים. תחילה הם נוסדו בפריפריה, אולם אח"כ גם בערים הגדולות. בדרך כלל מתחיל

הרבנות הראשית - חזון ומציאות

המסתייגים, מצד אחד החילונים ומצד שני החרדים ובשורות הבאות ננסה להתמודד עם ההסתייגויות של אותן קבוצות, ותחילה משהו על עמדתם של החילונים.

אמנם יש לשבח את מנהיגי המדינה בשנים הראשונות, שהבינו שאי אפשר לה למדינה יהודית שלא יהא לה מוסד של רבנות ולכן הסכימו לשלבה באופן רשמי וחוקי במסגרת המדינה. אולם "אליה וקוף בה" שכן באמת העיקרון החיובי ממשיך להיות מקובל כבתחילה אבל כשמתבררים פרטים הנוגעים לאורח החיים כפי שמתבקש מעמדתה של הרבנות, מתרבים החיכוכים עד אשר נשמעים אפילו קולות שמבטאים רצון להפטר מהרבנות ח"ו.

דוגמאות לתופעה הזו יש למכביר. ונביא כאן כמה מהן.

כך למשל, בעוד שמלכתחילה היה ברור שהרבנות היא המוסמכת הבלעדית בכל אשר נוגע למעמד האישי דהיינו נישואין, גירושין וגיוור, ואין צורך להסביר את חשיבות הדבר המבטיח את שלמות העם, הרי עתה יש כל הזמן נסיונות לפגוע באותה סמכות.

כיוצא בזה היא הסמכות של הרבנות בנושא הכשרות, גם כנגדה יש מאבק, ומה שהיה ברור נהפך בעיני רבים לדבר שאין בו ענין, והסכנה גדולה ששוב לא תהא כשרות ממלכתית ואחידה במדינה היהודית.

מאידך גיסא נמצאת הקבוצה הקיצונית השנייה, זו הקבוצה החרדית שמצטיינת בשמירת המצוות בהקפדה רבה, אבל לא הפנימה שאנו נמצאים בארץ ישראל, ושהקמנו בה מדינה עם צבא ומשטרה, הם מדברים עלינו כאילו אנו נמצאים עדיין בגלות וכל מה שעובר עלינו אינו מתחבר עם חזון הגאולה.

לפי השקפה זו אף לרבנות הראשית אין מעמד מיוחד, וכל קיומה נתפש כמנגנון טכני ששומר על הציבור

במשנה במסכת אבות נאמר "עשה לך רב" וכך באמת היה מקובל בכל הגלויות ובכל הדורות שכל קהילה בוחרת לה רב ונוהגת על פי הוראותיו. אכן נראה שכן נוהגים לא רק בשביל לקיים את מה שנאמר במשנה, אלא מפני שבאמת יש צורך במציאותו של מי שיוודע לענות על שאלות המתעוררות והרב הוא שאמור לדעת להשיב, לאסור או להתיר, לחייב או לפטור.

ברם, מיוחדת היא הרבנות הראשית בהיותה רבנות של המדינה, ושאם תרצו אפשר לומר רבנות של העם כולו, זהו החזון של מייסד הרבנות הלוא הוא מרן הרב קוק זצ"ל, וחשוב לציין שהרבנות היא פרק אחד בחזון הכללי של המדינה היהודית בארץ ישראל, וכידוע הרב היה זה שטבע לראשונה את המטבע הלשוני הנקרא בשם "מדינת ישראל" והראיה הזו נראתה לו כיעד מציאותי עוד בזמן שעדיין היה שלטון זר בארץ.

החזון הכללי הזה היה חשוב ביותר בעיני הרב שלא זז מלחבבו עד שקרא לו בשם, "אתחלתא דגאולה".

מתוך ראייה זו מובן, איך נעשית הרבנות לאחד מן המרכיבים היסודיים של מוסדות המדינה העתידה לקום, וממילא ברור שתעסוק בשאלות כלליות שאינן מוכרות לקהילות אשר בגלויות, כמו למשל איך יכולה וצריכה להיות השבת במרחב הציבורי, או איך ינהגו בשנת השמיטה ומהי יכולת העמידה של המשק הציבורי מול האתגר הכלכלי המיוחד הזה שאין לו אחר ורע בשום מדינה אחרת.

נמצא אם כן שהחידוש הגדול הוא בהקמה וקיומה של הרבנות הראשית, בתור רבנות ממלכתית, שיש בה כדי לתרום תרומה חשובה ביותר לזהות היהודית של המדינה.

למרבה הצער לא זכה הרעיון הנפלא הזה לגיבוי מצד כל העם היושב בציון, ובשתי קצוות שונות נמצאו

הרבנות שתהא
מ ק ו ב ל ת
באהבה ע"י כל
הציבור, ובכך
תתקרב להיות
מממשת של
חזון הרבנות
כפי שחזה 'הרואה הגדול' שביקש
להקים רבנות ראשית שהיא
המנהיגה של כל הציבור היהודי
בארץ ישראל.

מתוך הסיום האופטימי הזה אני
מבקש לומר דברים בשבחה של
עורכת ירחון "מגד ירחים", הגב'
שושנה רייך, שעסקה בעריכתו
במשך שנים רבות והיטיבה להביא
את החזון של הרב בנאמנות ובטוב
טעם.

בטוח אני שאהיה שליח של אלפי
הקוראים את העלון שבודאי רוצים כולם
להודות על כל פעלך ב"בית הרב" ובעריכת "מגד ירחים"
בפרט, ולכן אסיים בברכת "יישר כח" ואיחולים לשנים
טובות ובריאות עד מאה ועשרים.

הרב אריה שטרן
רבה של ירושלים

שאלתא בכנסת

יעקב שמשון שפירא, שכיהן
בזמנו כשר המשפטים הרביעי
בממשלת ישראל, בתשובה
לשאלת עיתונאים: "מדוע אין
רבנות קונסרבטיבית ורפורמית
במדינת ישראל?", השיב ואמר:
"בזאת אשם הרב קוק! הוא הקים
רבנות ראשית שקבלה תוקף
רשמי בתקופת המנדט, ורבנות
זאת עברה בירושה למדינת
ישראל במסגרת "הסטטוס
קוו", ואי אפשר לפגוע במעמדה
הרשמי הבלעדי של רבנות זו".

בנושאים של כשרות, גיטין וקידושין,
אכן גם זו לטובה, אבל מצד האמת
אין זו רבנות של כלל ישראל אלא
רבנות של יחידי עם ישראל, זה אינו
החזון של הרב זצ"ל ביסוד הרבנות.

למעשה, לרבנות עצמה אין את הכח
להביא לשינוי בתפישת העולם של
החרדים, זה ענין של חינוך לאמונה
חזקה כי ה' הוא אשר הביאנו
עד הלום, ואין לי ספק שהתיקון
לתפישת העולם הזו קרב ובא.

לעומת זאת יש לרבנות הרבה מה
לעשות כדי להביא לשינוי בעמדתם של
החילונים ולהחזירם למסלול בו הלכו
בשנים הראשונות ואף למעלה מזה.

את הדרך לכך הורה לנו מרן הרב
זצ"ל להרבנות בהזדהות עם כל
הנעשה במדינה, והשתתפות בפועל
בכל החובות המוטלות על הציבור
הכללי בגוף ובממון, ככל שתחושה זו תגבר כך כוחה
של הרבנות יעלה.

מרן הרב זצ"ל בעצמו כבר אמר שבזמן הזה של קיבוץ
גלויות ובניה של מסגרת לאומית חדשה כדאי וצריך
להרבות בשיטה של "ימין מקרבת", וזו תביא לחיזוק

הראי"ה קוק ומדינת ישראל

המסר בדבריו הוא שכל שלטון יונק את כוחו מהעם.
העם הוא זה שצריך להסכים על אופי המנהיגות, ועל
האיש או האישים שייבחרו להנהיג. "שום תשים עליך
מלך" (דברים יז, טו) - "תשים' ולא אשים, דאת הוא
דשוי עלך" (ירושלמי סנהדרין ב, ה) - [תרגום: אתם הם
אלו שמעמידים המנהיג]. ולכן (משפט כהן שם): "נראים
הדברים, שבזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם
גם כן מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים
אלה הזכיות של המשפטים ליד האומה בכללה. וביחוד
נראה שגם כל שופט [מנהיג] שקם בישראל דין מלך
יש לו, לענין כמה משפטי המלוכה, וביחוד למה שנוגע
להנהגת הכלל". עיקרון זה חל גם על דיינים ועל כל
בעל תפקיד ציבורי. הקהל, הציבור חייבים להסכים על
מנהיגיו. כך כתב הראי"ה קוק (באר אליהו, א, עמ' מ):
"הראה הקב"ה תורה לדורות [בעת מינוי בצלאל לבנות
המשכן - ברכות נה ע"א], שצריך המלכת הציבור, וקל
וחומר לממונה ע"פ מלך בשר ודם, שצריך המלכת
הציבור, ואסור לו לעמוד במינויו להיות עליהם פרנס
בלא הסכמתם, אע"פ שבעצמו הוא ראוי לכך".

דברי הראי"ה קוק ובהקשר של התוקף השלטוני של
מנהיגות מדינת ישראל מאז הקמתה, צוינו ע"י פוסקים
רבים במהלך השנים [ראה: ברורים בהלכות הראיה,
הוצאת בית הרב, עמ' 150-151].

הרב יהודה זולדן
מפמ"ר לתורה שבע"פ מינהל החמ"ד

הראי"ה קוק נפטר בשנת תרצ"ה, כשלוש עשרה שנים
לפני קום המדינה. אך מדינת ישראל נוכחת בכתיבו:
"מדינת ישראל, יסוד כסא ד' בעולם, שכל חפצה הוא
שיהיה ד' אחד ושמו אחד, שזהו באמת האושר היותר
עליון" (אורות עמ' קס). בשונה ממדינות אחרות
בעולם, שענינם קבוץ של אנשים שמקימים מסגרת
על מנת להתקיים בנוחות גדולה יותר, למדינת ישראל
האידיאלית יש ייעוד אחר. לגלות שם שמים בעולם,
בהיותה אומה שאורחות חייה והליכותיה ע"פ התורה
והמצוה. צבא, משטרה, חינוך, רווחה ועוד. כל מערכות
החיים הציבוריים. מימוש אידיאל זה, הוא הצו הראשוני
שניתן בראשית הדרך לאברהם אבינו: "בראשית מטעו
של העם הזה... נתגלתה השאיפה להקים ציבור אנושי
גדול אשר 'ישמרו את דרך ד' לעשות צדקה ומשפט'...
למילואה של שאיפה זו צריך דוקא שיהא ציבור זה בעל
מדינה פוליטית וסוציאלית וכסא ממלכה לאומית ברום
התרבות האנושית, 'עם חכם ונבון וגוי גדול', והאידיאה
האלוקית המוחלטת מושלת שמה ומחיה את העם ואת
הארץ במאור הזה" (אורות עמ' קד).

למדינה יש מנהיגות שמובילה את העם. הצו בתורה
הוא להעמיד מלך בארץ ישראל. שלטון מלוכני נתפס
אצל רבים כשלטון דיקטטורי, וכפי שהיה ויש באומות
העולם. הראי"ה קוק כתב שתי תשובות ארוכות מאד
(שו"ת משפט כהן סימנים קמד-קמה) בהם הוא ליבן
ובר על בסיס מקורות קדומים (הר"ן, המאירי ועוד)
את התוקף השלטוני של המנהיגות במדינת ישראל.

תלמידיהם ותלמידי תלמידיהם

את התורה בארץ ישראל, למלא תפקידים תורניים במרחביה של הארץ.

עוד תכונה מוצאים אנו בתלמידי הראשונים של הרצי"ה, אעפ"י שהיו מאוד קרובים אליו, ובמשך למעלה מעשר שנים לא משה ידם מתוך ידו, שותו בצמא את דבריו והפנימו לעצמם את הנהגותיו, אף אחד מהם לא העלה בדעתו לומר שהוא ממשיכו היחיד של הרצי"ה או האחד המוסמך להנחיל את מורשתו, התלמידים הראשונים נשאו בצנעה ובענווה את המטען שקבלו מרבים, וללא צלזול בפעמונים וללא "חסידים" המפארים ומהללים את עברם, הם מנחילים את המשנה שקבלו ב"מרכז הרב" לשומעי לקחם, לבני ישיבות ולבעלי-בתים, בעל-פה ובכתב, כמשאלתו של הראי"ה שלא לעשות קוקיז'ם, וכדעתו הנחרצת של הרצי"ה שלא להקים שטיבלך (כמו הישיבות המסתגרות) ושלא להפוך את אורותיו של הראי"ה לכיתתיות מתבדלת, אלא לעשותה שייכת לכלל ישראל.

הרצי"ה היה בעיקר מחנך, הוא נמנע מלפסוק הלכות, וכשהייתה עומדת שאלה הלכתית על פרק, אם הייתה זו שאלה מקומית היה שולח אותנו לרבה של ירושלים הרצי"פ פראנק ואם הייתה זו שאלה ארצית (כמו גילוח ביום העצמאות) שלח אותנו לשאול את הרב הראשי הרב הרצוג. גם הדרכתו החינוכית הייתה ברמה אישית, המחשבה שכל התלמידים ילכו ב"קו" אחד הייתה פסולה בעיניו, דרישותיו וציפיותיו היו שונות מכל תלמיד ותלמיד, וכך קרה הרבה פעמים ששמענו ממנו מסרים כפולים, ולפעמים אפילו באותו ענין, כשהיה אומר לאחד כך ולשני אחרת, ויש לכך דוגמאות.

מסירותו לתלמידיו לא ידעה גבול, לא יום ולא לילה, הוא קרא לתלמידיו "חברים מקשיבים", בימים שההסעה לשמחות הייתה במשאית היה מצטרף למשאית שהסיעה את בחורי הישיבה והקפיד לשבת במשאית עצמה עם כל התלמידים ולא בתא הנהג. גם בגילו המופלג היה משתתף בריקודי המצווה לשמח את החתן ונשאר בסעודה עד הסוף. לא הסתפק במתן עצות בלבד, אלא היה דואג אישית לסייע בפתרון הבעיה באופן מעשי, גם אם יש צורך בפנייה לגורמים בעלי יכולת. כשאחד מתלמידיו שהיה שקדן וסבל ממיגרנה וכאבי ראש מרוב שקידתו בלימוד, היה בא מפעם לפעם לבית המדרש לוקח אותו מהלימוד ויצא עמו לטייל מעט ברחובות ירושלים כדי להתאוורר, וכיוצא בזה מקרים רבים. לשאלה שנשאל מה אתם עושים בישיבה ענה: "מריבים אהבה, מריבים אמונה, מריבים בטחון, מריבים הבנה הדדית, מריבים קבלת עול מלכות ד' אלקי ישראל, מריבים ללמוד וללמד ערכי תורה ומצוות, מריבים התנחלויות והיאחזויות במלוא רוחב ארצנו - זה מה שאנחנו עושים ועל ידי זה קרובה ובטוחה הופעת ברכת ד' עלינו במלוא תקומת עמו ונחלתו".

הרב יעקב פילבר
ירושלים

ההשגחה העליונה שלחה למחיה את מרן הרב זצ"ל להקים עולה של תורה בארץ ישראל לפני החורבן הגדול של עולם הישיבות בשואה האירופית - לאחר פטירתו של הראי"ה המשיכו את מפעל חייו תלמידי המובהקים. מעשהו של הרב זצ"ל דומה למה שנאמר על רבי עקיבא "שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם, עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם... עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה". כך זכה הרב זצ"ל בעזרת תלמידיו למלא ארץ ישראל תורה. מורי ורבי רבי דוד הכהן (הנזיר) היה רגיל לומר לנו כשהוא אומר בתפילה: "על רבנו ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם" - הוא מתכוין ברבנו על הראי"ה, באומרו "ותלמידיהם" הם מתכוין לתלמידים הישירים של הרב כמו הרב חרל"פ, הרצי"ה כמובן על עצמו ועוד רשימה ארוכה של תלמידים מובהקים. ובאומרו "ותלמידי תלמידיהם" הוא מתכוין עלינו דור התלמידים החדש של "מרכז הרב".

על התחדשות הישיבה ב"תלמידי התלמידים" נקדיש את השורות הבאות: בתקופה הראשונה של התחדשות הישיבה (משנת תש"י ואילך) היו אלו השנים היפות של הרצי"ה, בהן היה מחובר לכלל הציבור הישראלי, באותם הימים הוא שימש כתובת לא לנושא מסוים, ולא לאוכלוסייה בעלת גוון לאומי מצומצם, אלא הכיל את כולם: מימין ומשמאל, דתיים ושאינם דתיים, חברי הקיבוץ הדתי ובחורים משיבת חברון, אקדמיים ומנהיגי ציבור, ילידי הארץ ואנשי חוץ לארץ, שהיו משחרים לפתחו ופעמים שהוא היה בא אליהם, בתקופה ההיא גם הישיבה התנהלה בפתיחות, כדבר המובן מאליה היה ללכת לשמוע שיעורי תורה גם בישיבות חרדיות או אצל תלמידי חכמים מהחוגים הללו, ויחד עם זאת נסעו תלמידי הישיבה לשבתות ליישובי עולים שבפרוודור ירושלים, להשפיע תורה על העולים החדשים, או נסיעה לימים נוראים לקיים תפילות בקיבוצים חילוניים, או קיום סמינריונים לקבוצות נוער מחוץ לארץ שבאו לשנת הכשרה בישראל, וכהנה וכהנה פעולות של זיכוי הרבים.

באותה התקופה היה זה רצי"ה חברותי" המשתתף בכל שמחה של תלמידיו, באירוסין, בחתונה, בברית או בר מצוה, בנסיעה להכתרה לרב של אחד מתלמידיו, או לחנוכת בית כנסת ביישוב חדש, ולא רק בירושלים אלא בכל מקום בארץ ישראל. היה זה רצי"ה מלא שמחת חיים כשהוא מקדם בבת שחוק את מי שנפגש עמו, אין פלא שהתלמידים שגדלו בסביבתו באותם הימים סיגלו לעצמם את התכונות הללו בהתנהלותם והנהגתם, להיות אנשים ידידותיים אוהבים ואהובים לבריות, ללא התנשאות וללא פסילת הזולת. תלמידים שרבנו טיפחם וגידלם למעלה מעשר שנים, לאחר שהתגדלו בתורה עזבו את הישיבה ויצאו לבנות

הרב הנזיר - דוד כהן

הרצי"ה עם תלמידיו

מרן הראי"ה

הרב אברהם שפירא

הרב יעקב פילבר

הרב שאול ישראלי

“זהב הארץ ההיא טוב”

לכבודה של גב' שושנה ריין מנב"ת*,
מגדת ירחי הראי"ה

גם אם לא מרן הראי"ה זצ"ל הוא שחידש את המושג "תורת ארץ ישראל", ברם לעת התחייה הוא העצים את המושג, שיכלל את עומקו ובעיקר יצק בו תוכן. עוד קודם עלייתו ארצה וביתר-שאת אחר עלייתו, איבחו הרב את חולאי הדור ואת המזור לאותם חולאים. כראש וראשון לתיקון, הניח הרב את תשתית 'תורת ארץ ישראל'.

הרב עצמו מיקד בתמצית, על רגל אחת, את עיקר עניינה של תורה זו:

נקודת ההבדלה שבין תורת ארץ ישראל לתורת חוץ לארץ: כל מה שהוא קטן ופרטי, מכל הרעיונות הרוחניים בכלל וביחוד אותם המשתרעים על המרחב הגדול אשר לתורה ולאמונה, כשהוא נסקר מצד תורת חוץ לארץ, נעשה גדול וכללי מיד כשהוא שואף את אויר ארץ ישראל בקרבו. תורת חוץ לארץ אינה מכרת רק לדאוג בעד הנפש הפרטית, בעד השלמתה הרוחנית והחמרית, הזמנית והנצחית. לא כן היא תורת ארץ ישראל. היא דואגת בעד הכלל, בעד האומה, בעד נשמתה ורוחה, בעד גופה ונפשה, בעד ההוה של כולה, ובעד העתיד של כולה, ובעד הרושם החי של העבר של כולה כאחד. הפרטים כולם הם מתכנסים בקרבה ומתעלים בעילויה. זהו כלל החודש הפנימי, העמוק והמרהיב, של תורת ארץ ישראל, שהיא מכשרת את כל הדעות והרעיונות הפרטיים, שהם הולכים דלולים ופזורים באויר ארץ העמים שיעשו כולם אגודה אחת ושילבשו מגמה כללית מיוחסת לחיי האומה כולה מצד השפעתה של ארץ ישראל. ('תורת ארץ ישראל', מאמרי הראי"ה א')

בעת הגלות הממושכה, לא זו בלבד שהועם זוהרה של תורה, אף לא זו בלבד שחלקים נכבדים מתוכה הוזנחו מעיסוק מיטבי - כמותי ואיכותי כאחד, אלא שבעיקר חסרה "תמימותה" של תורה שלמה, מאחדת ומאוחדת. תורה שרואה את ה'נגלה' וה'נסתר' מיקשה אחת, שלדידה הלכה ואגדה הם 'תרי ריעין דלא מתפרשין', שלמדנות עיונית וליבוני הלכה ופסיקה מעשית הם צידי אותו מטבע, שלא רק הפרט עומד לנגד עיניה אלא גם - ובעיקר - הכלל והלאום והאומה, תורה שפניה כלפי העם - תורה זו היא 'תורת ארץ ישראל', שנמצאת הייתה בקרן זוית. עתה, משהגיעה עת התחייה, הגיעה העת להחזיר עטרה ליושנה.

בכל דור היינו צריכים לחבב הרבה את תורת ארץ ישראל. ויותר מכל דור אנו צריכים לזה בדורנו, דור המלא סערות ותהפוכות, דור הנבילה והפריחה, בן הזמן של האורה והאפלה, של היאוש והבטחה...

לו אנו צריכים לתת סם חיים דוקא מתורת ארץ ישראל. (שם)

בשל החשיבות הגדולה שבדבר, הרי שכבר ב'תקופת פו' שלו, הוציא הראי"ה מינשר בנדון ואותו היפנה לאותם שבהם תלה תקווה: "אחינו הצעירים תופשי התורה היושבים על אדמת הקדש". באיגרת זו הרב הפציר בהם לעסוק במרחבי התורה בכלל וב"מוזנחים" בפרט:

ב"ה הננו עוסקים בתורה, בגופי הלכות. צריכים אנחנו לשום לב, שהם הינם שערים למחשבה הפנימית ואוצר הגנוז אוצר 'יראת ד' טהורה, שהיא ראשית דעת ומקור חכמה... אנחנו כולנו חייבים להתעודד בחיל עוז ואומץ, בבטחון ובגבורה פנימית, לקבוע מסכת ברחבה לכל המקצוע הגדול של תורת הלב והמחשבה, לכל הלכות הדעות שבתורה, מתחתית המדרגה של הלמוד המוסרי היותר נמוך וקל עד רום פסגת המחשבה היותר עליונה ורוממה, עד מרום שיח קודש של רזי עליון וסתרי תורה... (אגרות הראי"ה א')

לא זכינו אומנם שהרב עצמו ירבה ביישום משנתו וידיגימה במלואה, אך כן זכינו שעל אדני העקרונות שהציב, מפעלי תורת ארץ ישראל פרים ורבים כיום, ב"ה כ"י. כך "נוכל באמת לקדש שם שמים ולתת כבוד לתורה, תהילה לארץ חמדתנו והוד והדר לירושלים עיר קדשנו".

הרב פרופ' נריה גוטל
ירושלים

תחיית התורה שבעל פה בעת הגאולה

על משנת הראי"ה

"כפי ערך הנפילה של האומה, כן הלב הוא יותר עלול להוציא משפט מעוקל נגד התוצאה של האמת הכללית... על כן, אז נעשים מאורעות של חתימות, שהכתוב אומר: 'צור תעודה חתום תורה בלימודי'" לנבוכי הדור פרק נ"א.

והשפלות... אין לשער מה היו התוצאות אם היה העם חפשי לגמרי בדרישת התורה בלא מקרים של חתימות. ודאי, לפעמים כשהיה נוטה לנטיית יראה וחסידות היה מקבל עליו בחובה סיגופים וענייני חסידות יותר מהראוי, והיו נקבעים בסגנון של קביעות שהיה קשה לסור מהם... אבל החתימות, הן פעלו כי רק מה שנחתם בדרך מיצוע פועל פעולתו על הכלל, ולא מצב נפשי של איזה דור" (לנבוכי הדור שם). החתימה יצרה מערכת מאוזנת הטובה לכל הדורות, מערכת שיכולה להבטיח: "לפי האופן המועיל לקיום האומה בצביונה וקדושתה, אפילו בימי החושך היותר נוראים" (שם).

הרב מזהיר מהקדמת האידיאל העתידי להווה כשהעם לא נמצא במדרגה הראויה: "שהדעת הנשאה הזאת תוכל להיות למפגע לקלי דעת החפצים לדחוק את הקץ ורודפים את העתיד הרחוק בלא זמנו, אלה הם שועלים המחבלים, שאף שהרגשתם היא הרגשה רוממה ונעלה, אבל רוחם אינו רוח שוקט הראוי לכל איש ישר היודע את אשר לפניו" (לנבוכי הדור פרק י"ג) אבל האידיאל חייב להמשיך לחיות בתוכנו עד שנזכה להגשימו.

ובינתיים הרב מציב אתגר מעשי, ללמד טעמי תורה שעל ידיהם נוכל לקרב את העם לתורה, ולקרבו למימוש האתגר של תחיית התורה שבעל פה: "טעמי תורה ורזיה הם דברים מוכרחים להתגלות בעקבתא דמשיחא, כדי שהלב החי המתחיל להתנער, יחוש בכל חום חייו וכל תוקף הרגש שלו, את הנועם העליון הפנימי שיש בדרכיה של תורה, תחת אשר הורגל לחשב אותם רק לגזירות של הכרח" (לנבוכי הדור פרק נ"א).

אתגר הטמעת התורה שבעל פה בעם ישראל עומד לפתחנו והרב מכוון אותנו בדרך ברורה לממשו בעת הגאולה.

הרב בניהו ברונר

ראש בית מדרש במכללה האקדמית צפת

הרב מתאר את המצב בעת החורבן, האומה נופלת ממעמדה, הנפילה אינה מסתיימת בצד הפיזי אלא עוברת גם למדרגה הרוחנית. יכולת הפסיקה של חכמי ישראל מתערערת וקיים חשש לעיוות משפט-ההלכה. פסיקת הלכה אינה תלויה רק בשכל היא קשורה למצב הרוחני הכללי, וכיוון שהעם בגלות-בנפילה, יש חשש לסטייה מהאמת הכללית. לשם כך היה צורך לחתום את התורה שבעל פה, בתחילה הייתה חתימת המשנה ואחריה חתימת התלמוד. החתימה במבט ראשון נראית כפעולה חיובית. הדברים ערוכים ומסודרים וניתן בקלות יחסית לגשת אליהם ולברר את ההלכה. הרב רואה את הדברים בצורה שונה. החתימה הייתה הכרח בגלל החשש לעיוות ההלכה. אם עם ישראל היה נשאר בארצו ובית הדין הגדול היה ממשיך לפעול לא היה צורך בפעולת חתימה. התורה הייתה ממשיכה להתגלות דרך בית הדין, חכמי ישראל חיים ופועלים ולא כתבים חתומים.

"והנה, כישראל עומדים במעלה עליונה והלב טהור לגמרי, אפשר להשתמש בכללים יותר רחבים כמו 'למדרש טעמא דקרא' ולהורות שיש כוח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה כשיש על זה הוכחה וצורך" (שם). התורה נתנה סמכות לחכמי ישראל להורות הלכה, סמכות רחבה ומשמעותית, לענות על צרכי השעה המתחדשים. סמכות זו אינה קיימת כל זמן שעם ישראל אינו במעלתו העליונה: "וְצִרְיָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְהֵיטֵב בְּנוֹיָהּ וְכָל יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵי עָלֶיהָ מְסֻדְרִים בְּכָל סִדְרֵיהֶם, מְקֻדְשׁ וּמְלֻכּוֹת, כְּהִנָּה וּנְבוּאָה, שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים וְכָל תַּכְסִּיסֵיהֶם, אֲזַ חִיָּה הִיא תוֹרָה שְׁבַעַל פֶּה בְּכָל זֵיו תְּפָאֲרָתָהּ, פּוֹרְחַת וּמַעֲלָה נְצִיחָה וּמְתַחַבֶּרֶת לְתוֹרָה שְׁבַבְתָּב בְּכָל שְׁעוֹר קוּמְתָה" (אורות התורה א' ג).

חתימת תורה שבעל פה נתנה לעם ישראל וחכמי תשתית מאוזנת להמשך קיום ההלכה בתנאי החיים הקשים ללא נטייה לסגפנות או לזלזול: "לפי הפיזור

דַּע אֵת עֲצֻמָּתְךָ

אָם

תִּרְצֶה בֶּן אָדָם
הַסֹּתְכַל בְּאוֹר הַשְּׂכִינָה בְּכָל הַיְקוּם
הַסֹּתְכַל בְּעֶרְךָ הַחַיִּים הַשְּׂמִימִיִּים
אִיךָ הֵם מִתְפַּלְשִׁים בְּכָל פְּנֵה וְזוּיֵת שְׂבַחַיִּים.
הַרוֹחָנִיִּים וְהַחֲמַרִּיִּים
שֶׁנֶּגֶד עֵינֵי בְשָׂרְךָ וְנֶגֶד עֵינֵי רוּחְךָ.
הַתְּבוֹנֵן בְּפִלְאֵי הַיְצִירָה,
בְּחַיֵּי הָאֵל־לוֹהוּת שְׁלָהֶם,
לֹא בְתוֹר אִיזוֹ תִּכְנִית בְּהָה,
שֶׁמִּמְרַחֲקִים מִצִּיגִים נֶגֶד עֵינֶיךָ,
כִּי אִם דַּע אֵת הַמְּצִיאוֹת שֶׁאַתָּה חַי בָּה.
דַּע אֵת עֲצֻמָּתְךָ, וְאֵת עוֹלָמְךָ,
דַּע אֵת הַגְּיוּנֵי הַלֵּב שְׁלָךָ,
וְשֵׁל כָּל הוֹגָה וְחוֹשֵׁב.
מִצָּא אֵת מְקוֹר הַחַיִּים
שֶׁבְקִרְבְּךָ, שֶׁמִּסְבִּיבָה,
אֵת פְּאָרֵי הַדְּרוֹת הַחַיִּים,
שֶׁאַתָּה שְׂרוּי בְּתוֹכָם.

עֲלֵה לְמַעְלָה עֲלֵה, כִּי כַח עוֹ לָה,
יֵשׁ לָךְ בְּנַפִּי רוּחַ,
בְּנַפִּי נְשָׂרִים אֲבִירִים.
אֵל תִּכְחַשׁ בָּם, פֶּן יִכְחָשׁוּ לָךְ,
דַּרְשׁ אוֹתָם וְיִמְצְאוּ לָךְ מִיד.

אוה"ק פד

תחילת גליונות העיון "מגד ירחים" הייתה בהשראת ספרו של מכובדנו הרב עוזי קלכהיים זצ"ל, "באר מגד ירחים" בו פירש ופיענח את לשון היגדיו הקצרים של מרן הרב זצ"ל ועשאם כאבני בניין לכלל משנתו.

מתוך הרצון לקיים "ויפוצו מעינותיך - חוצה" אשר בבסיס כל פעולות "בית הרב" - השכילה העורכת הגב' שושנה רייך הי"ו להירתם ולרתום למשימת העיונים לכל אתר ואתר, את טובי הכותבים, בכל גווניהם של פרקי משנת מרן הרב זצ"ל. אכן, במאות מאמרים ורשימות, שהגיעו לציבור הרחב בעשרות הרבות של הגליונות לאורך שנים בזכות דביקותה של העורכת במטרה. שפע הכתיבה כלל פרקי עיון ופרקי עובדות ומעשים מחיי הרב ומפעולותיו. הדפים והשורות זכו כמו לחיים חדשים, תמונות ומסמכים העשירו את הנפש ואת הדעת.

על הכל ניצחה הגב' שושנה רייך, בתבונה ובכשרון החל מהפנייה למלומדים עד לטיפול בענייני העיצוב וההדפסה, ועד הפצתם של "הגליונות" לבתי מדרש ולבתי חינוך, לקרובים ולמתקרבים.

בשם כל הלומדים הקוראים והמעיינים, ובשם מכבדי ומוקירי מרן הרב זצ"ל מוענקת בזה התודה העמוקה והלבבית לגב' שושנה רייך הי"ו על יוזמותיה ועל מסירותה הרבה, על יכולת ההתמקדות במשימה אשר נטלה על עצמה, ועל ההתמדה בה במשך שנים.

תהא לה ברכת שמים מעל וברכותינו שלנו כולנו - יחד עם הברכות לבעלה ר' אביב הי"ו המלווה אותה ואת פעולות "בית הרב" לעוד שנים רבות נעימות וטובות, אמן כן יהי רצון!

הרב יוחנן פריד אברהם טייץ

הנהלת "בית הרב".

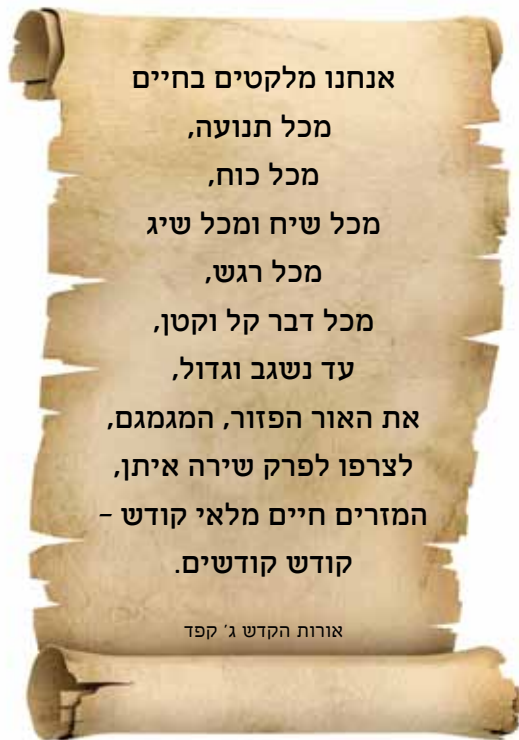
השפעת תורת הרב

משנתו. בהגיעם לשיבה, מכינה, מדרשה, הם מגלים את משנת הרב ואורו עיניהם.

באחת האזכרות למרן הראי"ה קוק זצ"ל שנערכה ב"בית הרב", אמר הגר"ש גורן זצ"ל שדומה הרב זצ"ל לחתימה באמצעות חותמת. בשעת ההחתמה, החותמת מסתירה את החתימה. רק לאחר שהחותמת מורמת, מתגלה החתימה.

מה הם מוצאים בתורת הרב, שחלקים ממנה נכתבו לפני למעלה ממאה שנה?! הם מוצאים בה גדלות, רוממות, אוויר פסגות. תורת הרב מעיפה אותם לשחקים, למרחבים. הם מוצאים בה קדושה, נקיות וזכות, קול אלוקי. הם טועמים מהכמיהה העזה של הרב לאלוקים. הם מוצאים התייחסויות עמוקות לשאלות הרוחניות האקטואליות, מענה לתמיהות ולמשברים שמעסיקים אותנו בהווה. כאשר נשאל מו"ר הרצב"י זצ"ל האם "מאמר הדור" (יצא לאור בשנת תרס"ו, לפני למעלה ממאה שנה), מתייחס גם לדורנו, הוא השיב "נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה",

כלומר: משנת מרן הרב זצ"ל איננה תגובה לאירועי השעה החולפים אלא זרקור רוחני שמאיר את הדרך קדימה. למרבה הפלא, ככל שחולף הזמן, משנת הרב מעניקה חיים רוחניים ליותר ויותר צעירים. היא נעשית יותר ויותר אקטואלית.

הרב אלישע אבינר

ראש כולל ישיבת 'ברכת משה', מעלה אדומים

כך בחיי הרב זצ"ל, מעטים הכירו את משנתו הרוחנית והושפעו ממנה. לאחר פטירתו, "חוג הראי"ה" שהתכנס בבית הרב ללימוד כתבי הרב, מנה קבוצה קטנה בלבד של משתתפים. כפי שמתואר בחוברת "במעגלי חוג הראי"ה" שיצאה לאור בשנת תש"ה - "הנה הם באים. לא רבים לא המונים. יחידים...".

היום, אלפים לומדים את כתבי הרב, בבתי מדרש הפזורים בכל הארץ. חלק ממגידי השיעורים הם תלמידים לתלמידי מו"ר הרב צבי יהודה זצ"ל. הדור הרביעי של לומדי תורת הרב מונה רבבות.

פריחת הלימוד של תורת הרב איננה נובעת ממסע שיווקי להפצת תורתו אלא מהאור הבוקע ממנה. תלמידים פוגשים את תורת הרב ונשאבים לתוכה. רבים מהם שמעו בצעירותם (בישיבה, באולפנה, בסניף) על הרב ועל גדלותו, אולי אף פגשו פסקאות בודדות מתוך כתביו, אבל לא התחנכו לאור עומק

מגד ירחים
עלון חודשי בהוצאת "בית הרב"
הרב קוק 9 ת.ד. 31098, י-ם 9131002
טל: 02-6232560, פקס: 02-6242908
בשיתוף המשרד לשרותי דת
beitharavkook@gmail.com http://www.beit-harav.org.il
ניתן לקרוא את העלון "מגד ירחים" גם באתר: www.yeshiva.org.il
עריכה: שושנה רייך
עיצוב גרפי: ש. יוסטמן